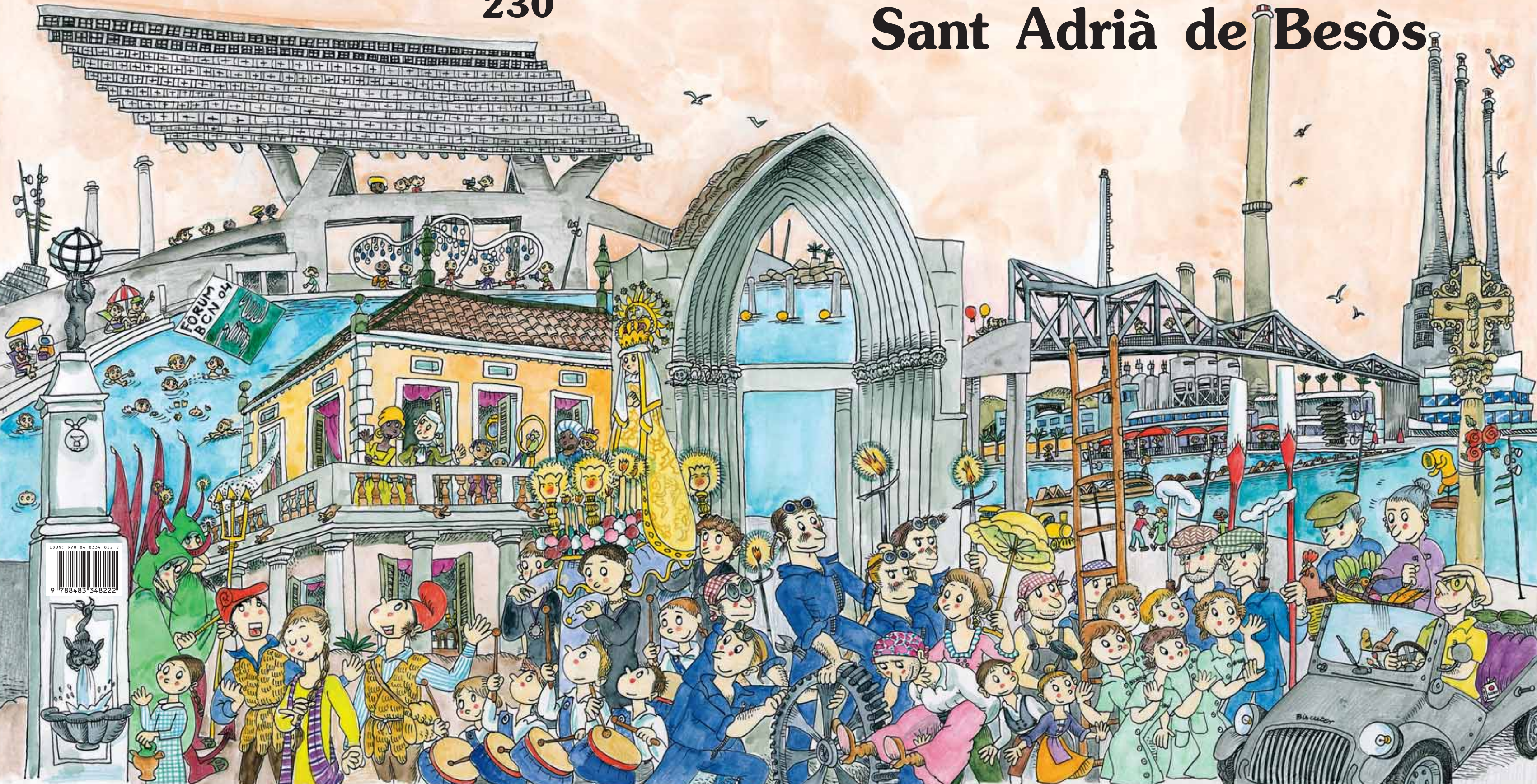

Editorial Mediterrània

230

Petita història de Sant Adrià de Besòs

ISBN: 978-84-8334-822-2

9 788483 348222

Petita història de Sant Adrià de Besòs

Text: Manuel Fuentes i Vicent
Il·lustració: Pilarín Bayés

és genuí.
és Sant Adrià.

La petita història de Sant Adrià de Besòs és un llibre que vol donar a conèixer als infants i joves del municipi els orígens i l'evolució de la ciutat d'una manera entenedora i divertida. És també una eina de recuperació de la nostra memòria històrica i de la nostra identitat col·lectiva, que neix al voltant del que ha estat l'eix vital de Sant Adrià: el riu Besòs.

Aquesta publicació condensa en unes quantes pàgines una trajectòria de milions d'anys. Des de les albors dels temps, quan Sant Adrià era ple de maresmes i aiguamolls, fins a l'actualitat, passant pels primers pobladors del Neolític, els ibers i els romans, l'edat mitjana, on es converteix en baronia i es funda el monestir del qual sant Oleguer va ser prior, les besossades i els passadors, l'expansió econòmica i demogràfica dels segles XVIII i XIX, la industrialització durant el segle XX i l'evolució dels últims anys, en què Sant Adrià ha deixat de ser una ciutat dormitori per convertir-se en una ciutat acollidora, activa, moderna, amb projectes de futur que encara milloraran més la qualitat de vida de la seva gent.

Per últim, vull agrair la tasca de totes les persones que han fet possible l'edició d'aquesta història i convidar tots els adrianencs, grans i petits, a llegir-la. Segur que ens ajudarà a conèixer millor el nostre passat, a estimar la nostra ciutat i a construir-ne el futur.

Jesús M. Canga Castaño
Alcalde de Sant Adrià de Besòs

Ajuntament
de Sant Adrià de Besòs

Amb la col·laboració de Manuel Fuentes i Vicent,
Tècnic del Centre de Recursos Pedagògics de Sant Adrià de Besòs

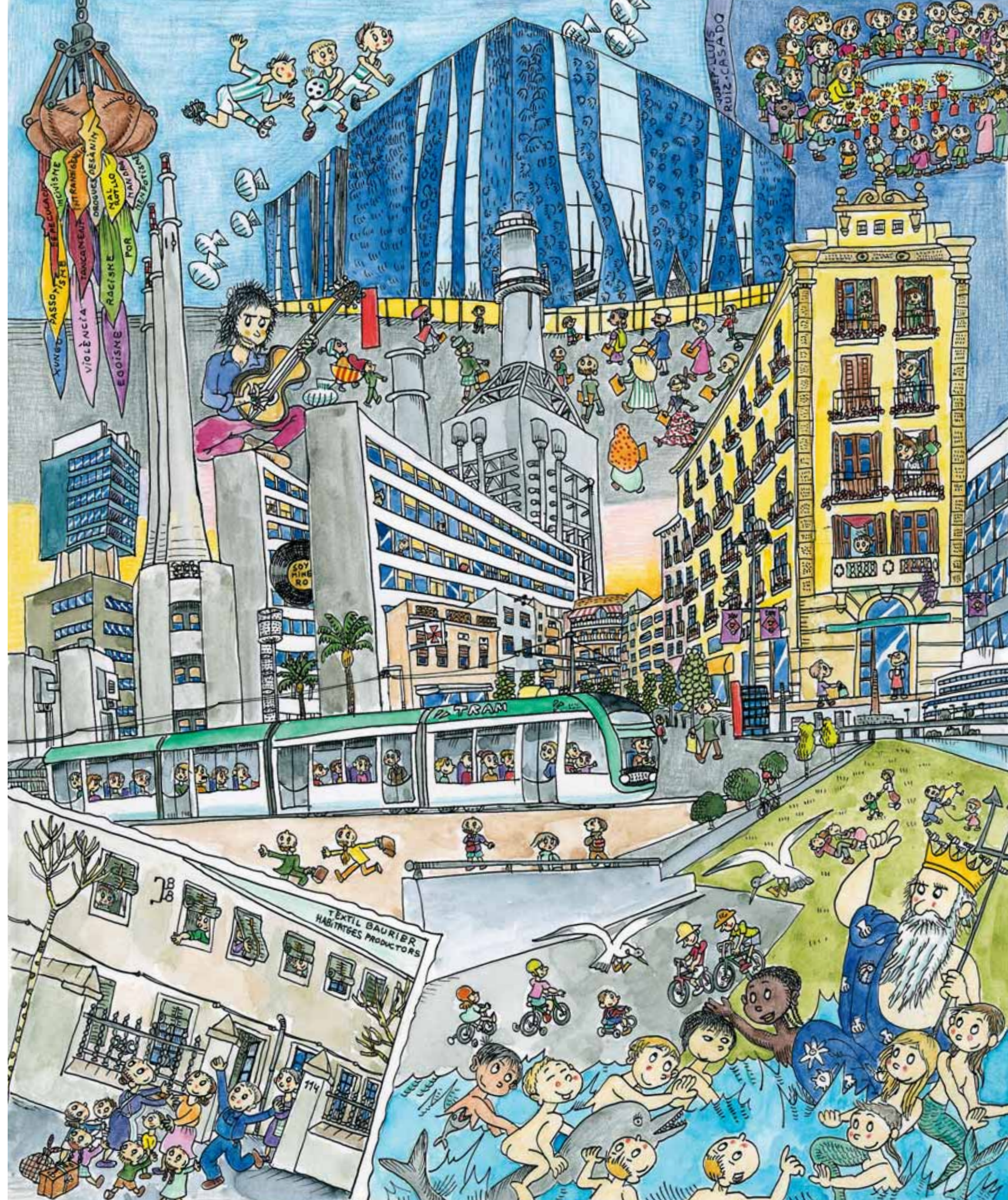
1a edició: maig de 2007

© Text: Manuel Fuentes i Vicent
© Il·lustració: Pilarín Bayés
© Editorial Mediterrània
Guillem Tell, 15 entl. 1a
08006 Barcelona
Tel.: 93 218 34 58 - Fax: 93 237 22 10
editorial@emediterrania.com
www.emediterrania.com
ISBN: 978-84-8334-822-2
DL: B-21.151-2007

Fotocomposició i impressió: ALEU, SA, Barcelona
Imprès a Catalunya - Printed in Catalonia

Editorial Mediterrània

La prehistòria (venim d'una mar d'aigua)

Avui he pujat a la Conreria, una de les muntanyes de Badalona, i he vist cases, moltes cases, un mar de cases a la vora d'un mar d'aigües. Si no fos pel Besòs i el mar no hauria pogut saber on era Sant Adrià, perdut entre Barcelona, Badalona i Santa Coloma.

Però no sempre ha estat així. Si poséssim en marxa el rellotge del temps i marxéssim un milió d'anys enrere, tot seria diferent. On és ara Sant Adrià?

Tot ha desaparegut, som al pliocè, la darrera època del període terciari. Els nostres parents més antics, els australopitecs, tot just acaben de néixer. No hi ha res al pla de Barcelona, la mar ho cobreix tot, tot és aigua, les onades es passegen per allà on al cap de molts anys hi haurà les cases de Sant Adrià; el mar s'endinsa en direcció a Montcada formant una immensa badia, al fons es pot veure el riu que es va obrint pas cap al mar. L'aigua banya els peus de la muntanya de Montjuïc i la petita muntanya on s'asentarà Sant Adrià.

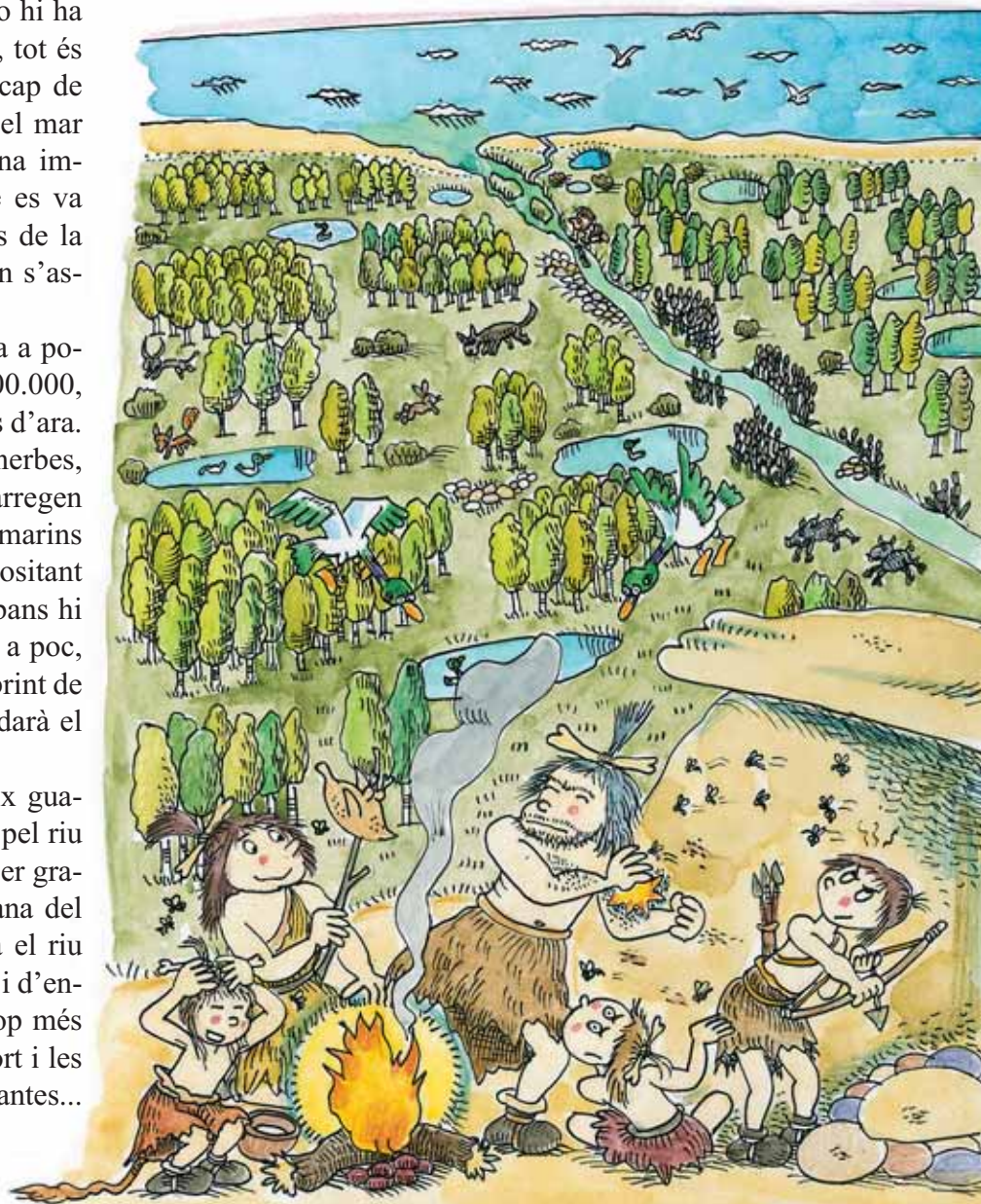
El rellotge que fa avançar el temps es torna a posar en marxa, però ara va cap endavant: 900.000, 500.000, 100.000... i s'atura 10.000 anys abans d'ara.

Ara veig com les terres que porta el riu, les herbes, les branques i els arbres que arrossega, es barregen amb les sorres i les pedres que els corrents marins van portant cap a la costa, i tot junt es va dipositant en capes i, a poc a poc, van posant terra on abans hi havia mar. I el que abans era ple d'aigua, poc a poc, centímetre a centímetre, any rere any, es va cobrint de terra i van apareixent les terres en què es fundarà el nostre poble.

Els anys passen lentament i la terra segueix guanyant terreny al mar. Els materials arrossegats pel riu es van dipositant i posant en capes, formades per graves, llims i sorres, i van recobrint aquesta plana del delta. Però l'aigua neta, cristal·lina, que porta el riu des de les muntanyes fa créixer moltes plantes, i d'entre les plantes petites apareixen arbres cada cop més grans. En aquesta nova terra, la vida s'agafa fort i les plantes ho van envaint tot. I després de les plantes...

els animals. Animals salvatges que viuen al voltant i dins del riu entre les espesses salzedes i vernedes, joncars i canyars de vegades impenetrables: porcs senglars, linxs, guineus, llops, llebres, conills, ànecs... i moltes aus aquàtiques i ocells. Ah!, i mosquits, una munió d'insectes que et falten mans per apartar-los.

El Besòs, capritxós, va cercant camins diversos gratant la terra tova, ara va per aquí, un altre dia que ve més fort busca una altra sortida per allà, i a l'entremig queda una petita illa. Un altre any seguirà una nova senda i l'anterior quedarà taponada per les sorres que porten les onades del mar i la resta del braç del riu esdevindrà una petita bassa i de vegades una llacuna, alguna de les quals serà de tal grandària i profunditat que hi haurà pescadors que en viuran. El terme de la nostra ciutat és ara terra i aigua, vora la mar.

El neolític

El temps segueix la seva marxa imparable i ens acostem cap al neolític. Sant Adrià segueix amb part del terme sota la mar; la línia de la costa arriba quasi als peus del turonet on naixerà el futur poble, i les ribes del riu estan cobertes d'arbres.

Atenció! Per entremig dels arbres es mou alguna cosa, un home que està caçant.

A Sant Adrià han arribat els primers pobladors! Som a l'any 3.500 abans de Crist.

I com sabem que hi va haver habitants en aquest lloc fa més de 5.500 anys?

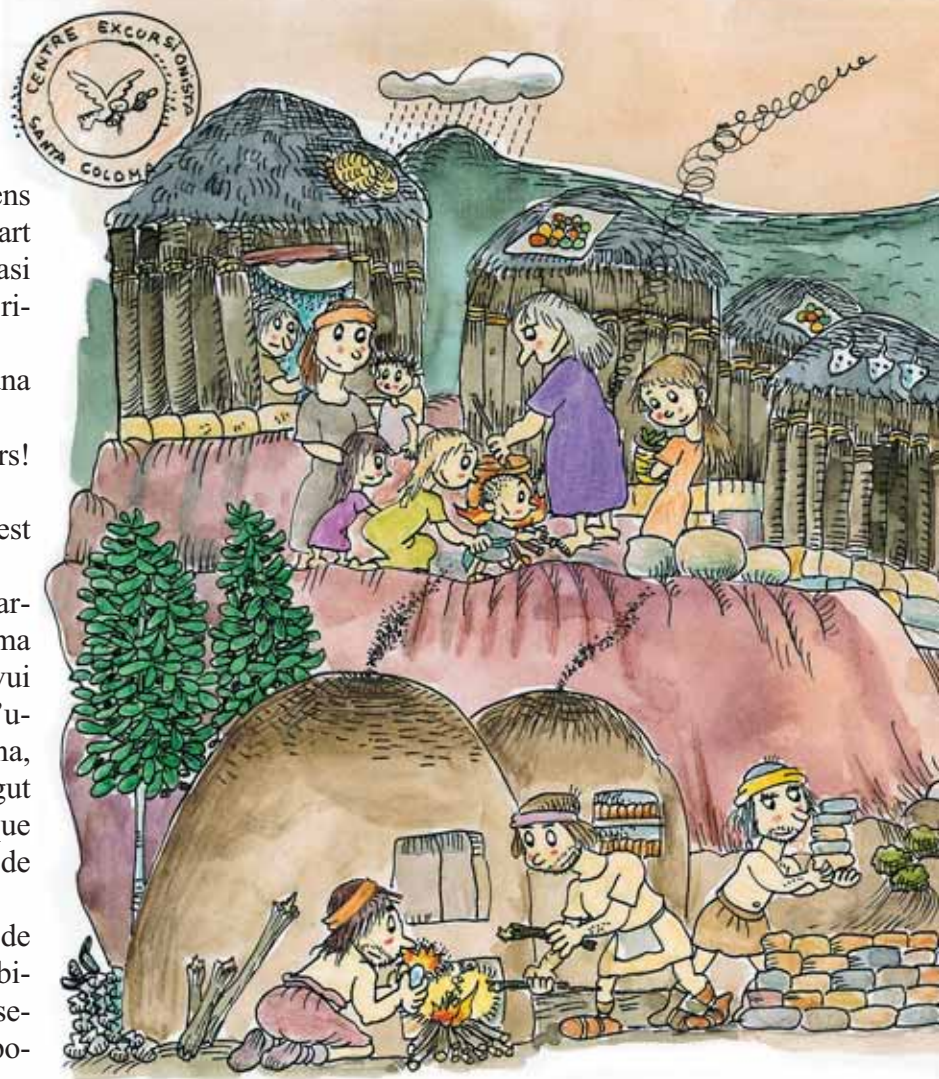
La recerca no va ser fàcil, però l'any 1954, els arqueòlegs del Centre Excursionista de Santa Coloma van trobar un poblament iber en el turonet on avui s'aixeca l'hospital de l'Esperit Sant, a les terres d'unes bòbiles, que hi havia entre Sant Adrià, Badalona, i Santa Coloma. Unes bòbiles que han desaparegut sota les cases, arran de la forta onada constructora que ha anat construint i deixant el terme sense un pam de terra lliure.

El que van trobar del poblament era un agrupament de fons de cabana, amb molts senyals d'haver estat habitat durant un període llarg de temps, probablement segles. Pel que fa als pobladors, es pensa que era un poble de recol·lectors, caçadors i pagesos o agricultors elementals i, més tard, també pastors sedentaris del final del Neolític.

Les cabanes tenien una planta circular d'1,2 metres de diàmetre. Per construir-les empraven troncs d'arbre que clavaven en el sòl per fer les parets i els sostres, i una barreja de fullaraca, branquillons i terra per cobri-ho tot. Les cabanes estaven agrupades formant un poblament d'uns 300 per 200 metres d'extensió.

Les restes trobades es caracteritzen per l'abundor de sílex (raspadors, ganivets, destrals de pedra polida), de ceràmica llisa negra, a voltes carenada, i també de ceràmica negra amb ratlles incises. Entre les deixalles, abunden les closques de marisc i els ossos. Entre les troballes del terme destaca una pedra de moldre d'aproximadament 40x35 cm.

El que avui coneixem com a Pla del Besòs era, en aquell temps, tot ple de maresmes i aiguamolls fins a uns 500 metres més amunt de l'actual pont de Santa Coloma. El mar, per banda i banda, arribava fins al que avui coneixem per carretera de Mataró, de manera que aquest turó era com una península força resguardada. Això i l'abundància de aliments que representava la

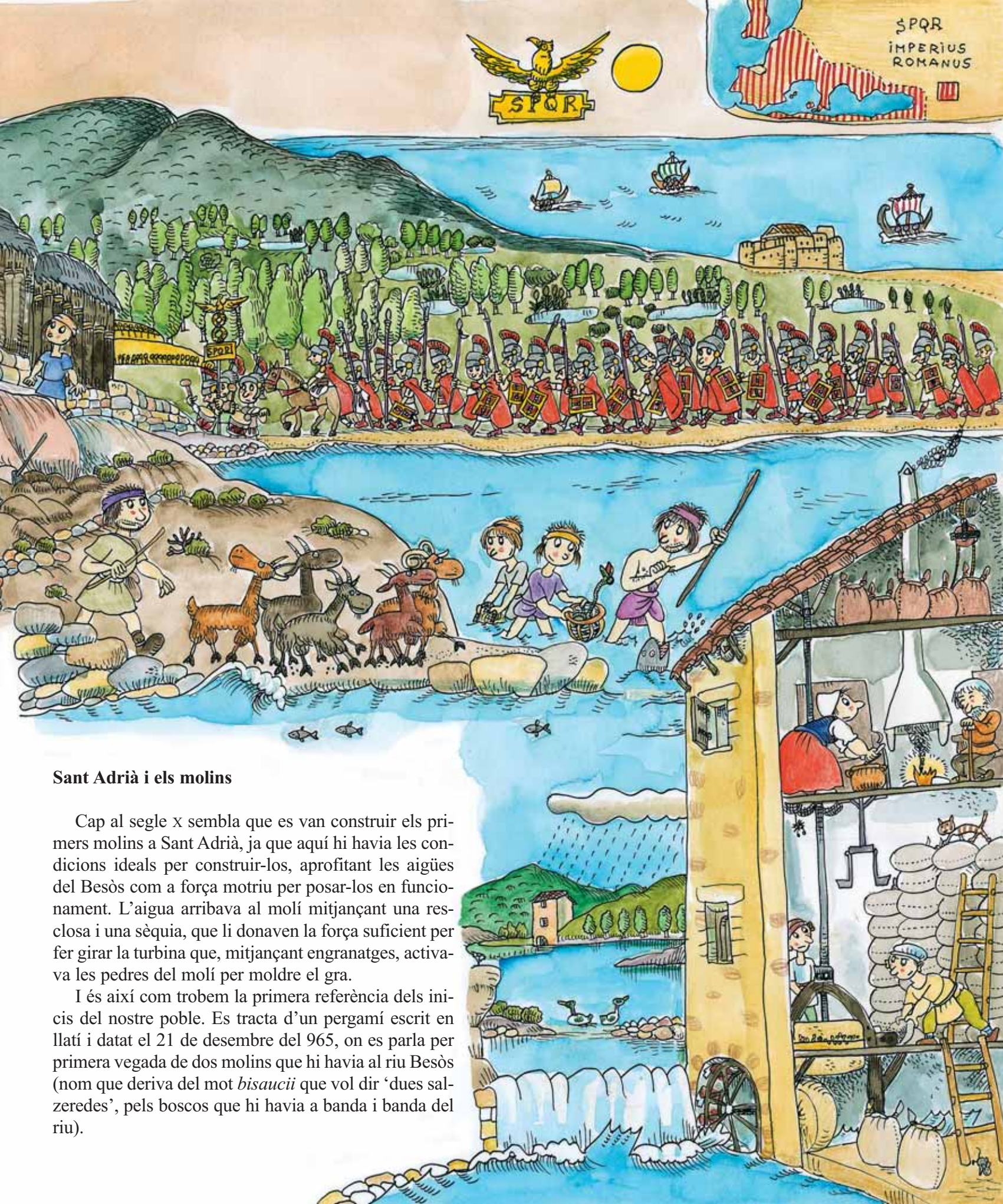

pesca devien determinar l'establiment d'aquesta gent en aquest lloc.

Cap a l'any 218 abans de Crist, comença la invasió romana de Catalunya i, poc després, en el turó anomenat Dalt de la Vila, de Badalona, es va fundar un campament per acollir els veterans de les legions romanes, anomenat Baetulo. Els historiadors diuen que en aquesta època encara hi havia restes de la badia, i que aquest amagatall marí natural era aprofitat com a port de Baetulo. Qui hauria dit que més de dos mil anys abans del Fòrum, Sant Adrià ja tenia port? No avancem esdeveniments i seguim amb els romans!

També de l'època romana són les bòbiles al voltant de les quals es van trobar les restes neolítiques. Les bòbiles eren forns per coure rajoles i normalment es construïen prop del terral d'on s'extreia l'argila (fins fa pocs anys encara hi havia rajoleries en aquesta zona).

El pas del temps es tornà silenciós i fosc, inaccessible al nostre coneixement, i passaran uns quants segles fins que tornem a saber res dels que habiten les terres de Sant Adrià.

Sant Adrià i els molins

Cap al segle X sembla que es van construir els primers molins a Sant Adrià, ja que aquí hi havia les condicions ideals per construir-los, aprofitant les aigües del Besòs com a força motriu per posar-los en funcionament. L'aigua arribava al molí mitjançant una resclosa i una sèquia, que li donaven la força suficient per fer girar la turbina que, mitjançant engranatges, activava les pedres del molí per moldre el gra.

I és així com trobem la primera referència dels inicis del nostre poble. Es tracta d'un pergami escrit en llatí i datat el 21 de desembre del 965, on es parla per primera vegada de dos molins que hi havia al riu Besòs (nom que deriva del mot *bisaucci* que vol dir 'dues salzeredes', pels boscos que hi havia a banda i banda del riu).

Els primers documents sobre el poble

La primera vegada que apareix el nom del poble en un document és el 20 de febrer de 1012. En aquest document el bisbe de Barcelona, Deodat, dona a la Canonja de la seu de Barcelona terres, boscos, vinyes, horts i prats que tenia cap a aquest indret, llevat dels «molins de l'església de Sant Adrià»; església que sembla que fou construïda uns anys abans.

El 1013, el bisbe Deodat signa un altre document, també de donació a la Canonja de la seu de vinyes, cases i corrals, així com dels horts i colomars que hi ha a l'altra banda del riu Besòs, a més de la mateixa església de Sant Adrià. Així, doncs, es pot afirmar que, pràcticament des de la seva aparició, el poble de Sant Adrià va pertànyer al bisbat de Barcelona.

La vida a Sant Adrià a l'inici del segon mil·lenni no era fàcil, i els pocs habitants es guanyaven la vida amb el conreu de verdures i llegums, aprofitant les basses del riu per amarrar el cànem, amb petits ramats i aviram de corral, o fent petites caceres als boscos que hi havia a banda i banda del riu. Un petit poble tranquil amb els peus a l'aigua i el cap al sol, ja que bona part del seu territori encara estava plena d'estanys, joncars i fangars, que causaven una considerable mortalitat als que hi vivien pels voltants.

Hem dit que Sant Adrià era un poble tranquil, encara que de vegades no gaire, ja que per aquí passava la via Marina o Lanera, la romana Via Augusta, camí que enllaçava Barcelona amb França i que posteriorment va ser coneguda com a Camí antic de València, fet que comportava un trànsit considerable de viants, i vehicles.

Sant Adrià era «lloc forà» de Barcelona, i això suposava la obligació de fer un pagament a canvi del dret a refugiar-se a la ciutat, en cas d'atac.

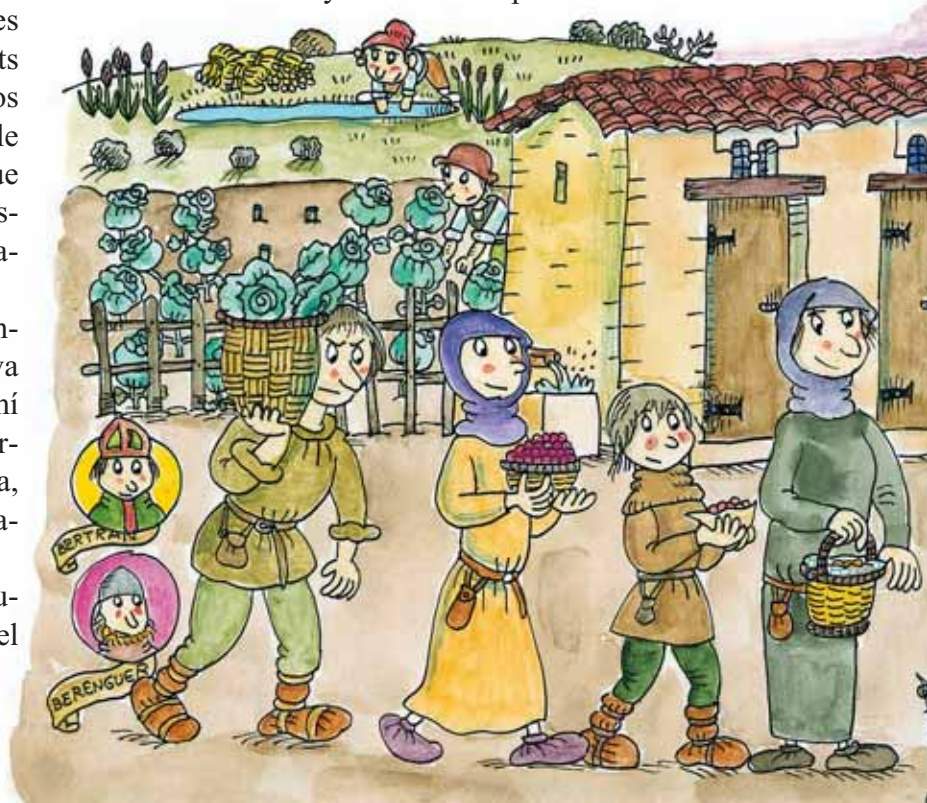
La baronia episcopal

A l'època medieval hi havia molts senyors feudals que governaven part del territori, sota l'autoritat del rei o comte rei, com era el cas de Catalunya. El senyor de Sant Adrià, el baró, era el bisbe de Barcelona. Molts historiadors pensen que la baronia va ser una mercè rebuda pel bisbe de Barcelona del comte Borrell II, per la participació del bisbe i els seus servents en la defensa de Barcelona l'any 985. El bisbe era el senyor de Sant Adrià, fet que vol dir que tenia domini ple, absolut i lliure sobre béns immobles (cases i terrenys) i, a més, administrava la justícia. La baronia estava a càrrec d'un batlle que era nomenat directament pel bisbe.

Els impostos

Els habitants de Sant Adrià, com els de tots els pobles, viles i ciutats —ja fossin propietaris o llogaters, masovers o forners—, com a súbdits i vassalls del bisbe de Barcelona, baró i senyor jurisdiccional del lloc i terme de Sant Adrià de Besòs, havien de pagar uns impostos.

Entre altres impostos, els nostres avantpassats es veien obligats a pagar el delme, és a dir, la desena part de tots el que es cultivava i recollia del camp, i també la part corresponent al bestiar, a l'aviram i a tot el peix pescat a les platges del terme, i les primícies, que era el dret del senyor a rebre els primers fruits.

Un monestir i un sant medieval

Corria l'any 1092 i Bertran era bisbe de Barcelona, com havia estat monjo del monestir de Sant Ruf a Avinyó, ciutat del sud de França. El bisbe va voler fundar un monestir d'aquella orde i se li va acudir de situar el monestir a Sant Adrià. Amb la col·laboració del comte Ramon Berenguer, va fer venir un grup de monjos de Sant Ruf i els va donar uns terrenys al costat de l'església per fundar-hi un cenobi, un lloc de vida en comú, que seguís la regla de l'orde dels Canonges Regulars de Sant Agustí, que imposava la vida en comunitat sota la direcció d'un prior i una disciplina religiosa que en aquells temps era molt relaxada.

Ben aviat, els monjos van començar a treballar en la construcció del monestir. Però en aquells temps les construccions eren lentes i els monjos es van haver d'accontentar amb una casa sense gaire luxes al costat de l'església, a treballar per mantenir-se i a dedicar bona part del seu temps a les oracions i als cultes a què els obligava la seva regla. Malgrat el suport del bisbe, que l'any 1094 els va donar els cens de Sant Adrià, els diners eren escassos.

Uns anys abans, exactament el 1060, havia nascut a Barcelona Oleguer, el fill del secretari del comte de Barcelona. Oleguer va preferir la humilitat de la vida monàstica, va deixar els càrrecs de la Seu i va entrar al monestir de Sant Adrià, on amb el pas dels anys va arribar a prior. Però el comte el va nomenar Bisbe de Barcelona i després va arribar a arquebisbe de Tarragona.

Oleguer guardava molts bons records de la seva estada a Sant Adrià i va aconseguir que, el 1104, el comte concedís al monestir el delme de les naus que arribessin al port de Barcelona, així com la part de les naus preses als enemics en alta mar. Aquest delme era conegut com *mari ibi*. Per les seves virtuts Oleguer va ésser proclamat sant.

Però els monjos no van tenir ni prou temps ni prou diners per construir un gran monestir, ja que l'any 1114 un nou intent d'atac a la ciutat de Barcelona, que es va frustrar, va portar com a conseqüència la destrucció dels pobles de la rodalia, entre ells les poques cases que formaven Sant Adrià i el seu monestir. Aquest fet va espantar els monjos, que van decidir traslladar-se a Santa Maria de Terrassa, d'on posteriorment van marxar cap a Barcelona. Per tant, no és estrany que no s'hagi trobat cap document que faci referència a la construcció de l'edifici. Tan sols un document de l'any 1340, on es diu que no queda cap resta del monestir.

El castell, palau, alberg o casa del Bisbe

Normalment, les baronies i altres territoris dels senyors medievals quedaven circumscrites per un castell de terme (castell termat) on vivia el senyor. El senyor de Sant Adrià, que era el bisbe de Barcelona, ja tenia un palau a la ciutat comtal. A Sant Adrià, hi tenia tan sols una casa gran, prou gran, potser, si es compara amb les petites cases de pagès del seu voltant. Queda també palès en molts documents dels segles XIV i XV, que per aquí vingueren els bisbes i dignataris eclesiàstics a passar algunes temporades, ja que aquests documents estan signats en el palau, castell o alberg del bisbe a Sant Adrià.

La situació de Sant Adrià, a la vora de la via Marina, va permetre que en aquest castell pernoctessin alts personatges i fins i tot reis, que aprofitaren l'estada per signar documents en què es fa constar l'alberg del bisbe com a lloc de signatura. Entre aquest reis hi ha Jaume II el 1292, Alfons III el 1317 i Pere III el 1373.

Aquest casolot fou construït amb les restes de l'antic monestir i, si bé està confirmada la seva existència, no és menys cert que no es gastaren gaire diners en la seva conservació. La deixadesa i el temps anaren malmetent aquesta casa. Així, el 1625 s'obre un expedient informatiu per estudiar la possibilitat de llogar les quatre parets que resten del castell per reparar la parròquia.

L'església de Sant Adrià

Segurament, la primitiva església del segle X era petita, sense gaire rellevància arquitectònica, potser romànica en els seus inicis. Es trobava al capdamunt del petit turó de 14 metres, a la part més elevada del poble, ja que, com hem esmentat anteriorment, els nombrosos aiguamolls feien del terme un terreny malsà, cosa que va alentir el seu poblament. I va ser al voltant de l'església que es va constituir el nucli inicial de Sant Adrià.

Les esglésies, en aquells temps, a més de la funció religiosa aglutinaven la vida social de la comunitat; en elles s'acollia la gent i en els seus albergs s'hi custodiaven les collites dels que no disposaven de lloc, alhora que eren els centres de trobada i reunió i, fins i tot, era on es feien els testaments. Els alts i forts campanars servien també com a castell amb matacans i espitlleres, i eren el lloc de refugi en cas d'invasió. En aquestes circumstàncies no és estrany que l'església de Sant Adrià, com a molts altres llocs, donés nom al poble.

Però el poble era pobre i també l'església; el 1508, el visitador del Bisbe va escriure «lo rector no tenia casa i habitava a Badalona i tenia 4 parroquians».

Durant el mandat del bisbe Joan Sentís (1622-1632) es van fer reformes importants, en agraïment de les quals es va posar a la façana de l'església l'escut del bisbe, que encara avui podem veure al costat de la porta esquerra del temple.

Malgrat les reformes, al final del segle XVII, l'església i el castell es trobaven tan abandonats que les parets estaven foradades i no hi havia ni sostre, la qual cosa obligà a treure'n el Santíssim Sagrament. Tot estava tan malament que no hi havia capellà que hi volgués anar i van encomanar la rectoria al rector de Santa Coloma.

El 1936 l'església va ser cremada i, en finalitzar la guerra civil, el 1939 es va traslladar provisionalment a una part de l'edifici de les escoles parroquials del carrer Ricard (que havien estat regides pels germans gabrielistes abans de la guerra). L'església actual es va acabar de construir cap al 1965.

Un poble molt pobre

Abans hem parlat de com era la vida dels pocs habitants del poble, però de vegades, les circumstàncies eren molt dolentes i un testimoni de 1625 diu que no hi ha més que tres o quatre cases de vassalls pobríssims i miserables.

La pobresa dels habitants del poble, per les difícils condicions de vida en aquests terrenys, es va veure agreujada amb la invasió francesa de 1697, en què cremaren la població

El riu Besòs, les besossades i els passadors

El riu Besòs ha estat, com ja hem anat veient, l'eix fonamental de la vida de Sant Adrià ja que és el responsable de la formació del delta i, per tant, del nostre territori.

El riu, que pertany al sistema hidrològic mediterrani català, es caracteritza per tenir un curs torrencial, fet que comporta que les terres baixes pateixin abundants i fortes riuades (besossades), que han provocat molts danys, però que també li han permès guanyar terreny al mar.

El riu recull les aigües de bona part de la conca del Vallès Oriental, de part de l'Occidental i d'un sector d'Osona, mitjançant una gran quantitat d'afluents caracteritzats per tenir uns recorreguts curts (entre vint i vint-i-cinc quilòmetres) amb un gran desnivell (uns 800 metres). Els afluents més importants són: el riu Ripoll, la riera de Tenes i la riera de Caldes. Pren el nom de Besòs des de la confluència del rius Congost i Mogenç. Un cop juntes les aigües de tots dos rius a prop de Montmeló, el Besòs desemboca a la mar Mediterrània a Sant Adrià de Besòs, on forma un delta.

La part més important del cabal del riu està formada per aigües subterrànies, les aigües superficials, a l'actualitat, són molt minses

Antigament el riu tenia també els següents trets: 1) La forma plana del delta impossibilitava una conducció única i regular fins al mar i, a més, la poca profunditat propiciava els desbordaments i els canvis constants de la direcció del llit fluvial. 2) El traç divagador del riu, amb creació de nous i desaparició d'antics llits, fa que als segles IX, X i XI el riu presenti un panorama força diferent de l'actual, amb dues gran branques unides per conduccions suplementàries que formaven petites illes ermes que s'anomenaven *calveres*.

Hi ha constància històrica de diverses besossades, entre les que destaquem: la de l'any 1135, en què va quedar destruït el molí d'Estadella; a la del 1459, les aigües arribaren a un quilòmetre i mig fora del llit; el 1617, el pla es va cobrir d'aigua; el 1844, el riu es va emportar un carruatge amb el conductor, tres passatgers i quatre mules; el 1846, els passadors van rescatar la diligència de França i els seus passatgers moments abans d'una forta besossada; el 1898, la riuada va convertir el pla en llac, van venir barques de Barcelona i Badalona per auxiliar als habitants de les masies que havien quedat aïllades enmig de les aigües i es va destruir el pont de la carretera. A la darrera gran besossada, el 1962, els aiguats de la nit del 25 de setembre i dels dies 4 i 7 de novembre van obstruir el pont del tren, a prop del mar, i van inundar les dues vores del riu, en especial la banda dreta, el barri de la Catalana.

Però, els antics adrianencs van fer de la desgràcia, una benedicció, i de les aigües descontrolades, una font d'ingressos: es van convertir en passadors, els que ajudaven a passar el riu en temps de fortes aigües.

Bàsicament, utilitzaven dos sistemes de transport: 1) Per als vianants es preparaven les passeres, que eren una mena de ponts mòbils, fets amb llargs taulons de fusta, que permetien el pas per sobre de l'aigua, els fangs i les sorres. Quan les condicions no ho permetien, utilitzaven la tracció humana, passant les persones a coll-i-be.

2) Per als vehicles, disposaven de bestiar de tir (cavalls, muls o ases) que ajudava que els vehicles no fossin emportats pel corrent i arribessin sans i estalvis a l'altra riba.

Abans hem fet esment al caràcter divagador del riu que, sovint, en quedar taponada la desembocadura al mar, n'obria una de nova i l'anterior restava convertida en bassa o llacuna. Les aigües superficials i el creixement dels dipòsits freàtics acumulats al subsòl ajudaren a la creació d'aquestes basses o llacunes. A la banda esquerra del riu Besòs també s'ha constatat l'existència de dues depressions a causa d'aiguamolls, conegudes amb el nom de Gorg.

Francesc Zamora (final del segle XVIII) diu que a un i altre marge del riu hi ha tres o quatre llacunes que

amb el fred de l'hivern s'omplen d'aus estranyes i ocells: ànecs, flamencs, faisans...

Sembla que van ser sobretot les extraccions d'aigua, que va fer primer l'agricultura i després la indústria, les causes de la desaparició de les aigües superficials i freàtiques. Però aquestes aigües subterrànies apareixen quan menys t'ho esperes i han estat les responsables de les obres de la plaça de la Vila, ja que havien negat i, per tant, inutilitzat la tercera planta de l'antic pàrquing soterrani.

El despertar de Sant Adrià (segles XVIII i XIX)

Durant el segle XVIII Sant Adrià va créixer demogràficament i econòmicament: per una banda, l'expansió de les terres de conreu i de regadiu i, per altra banda, l'alliberament del comerç amb Amèrica el 1778 (fins llavors tancat als catalans) donen un impuls a l'economia i Sant Adrià en surt beneficiat.

Però, també, els episodis d'epidèmies de febres terçanes i de febres pútrides produeixen grans mortaldats que van alentint el creixement de la població.

Els intents d'annexió

Durant pràcticament tota la seva existència, Sant Adrià ha estat sotmès a intents d'annexió per part dels pobles grans del seu voltant. L'Ajuntament de Santa Coloma va aprofitar la destrucció del poble pels francesos, el 1697, per demanar l'agregació de Sant Adrià al seu poble, però el Bisbe s'hi va oposar. De nou, el 1867, l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet proposà que el poble de Sant Adrià de Besòs fos agregat al de Santa Coloma, perquè no tenia més de 39 veïns i, segons la nova llei, s'hauria hagut de suprimir. Finalment, no es va agregar.

El 1929, Barcelona, que havia anat agregant-se municipis de les rodalies, va aconseguir que el Reial decret del 5 de març de 1929 fes oficial la desaparició de Sant Adrià com a municipi i el seu terme fou mig partit, seguint l'eix del riu, entre Barcelona i Badalona.

El poble de Sant Adrià no va acceptar aquest decret, i va aconseguir la paralització del decret el 1932. Per fi, el 22 d'abril de 1958, en sentència dictada per la Sala IV del Tribunal Suprem es va anul·lar el decret i Sant Adrià tornà a existir oficialment.

El 1773, un fabricant d'indianes —teles de fil o cotó pintades per una sola cara— de Barcelona demana permís per instal·lar un prat de blanqueig de les teles de la seva fàbrica i altres usos que calguessin, entre els barris de la Mina i la Catalana. Aquest fet es podria considerar com la primera vegada que a Sant Adrià s'instal·la una fàbrica o una part d'un procés industrial.

La guerra de la Independència (1808-1814) va representar un altre cop dur a la precària situació econòmica del poble, ja que durant l'ocupació, a més de ser en part incendiada —en desaparegué l'arxiu—, hagué de mantenir les tropes no només amb diners sinó també amb espècies.

Malgrat aquest caminar endavant i endarrere, amb creixement i retrocés econòmic, el nombre d'habitants de Sant Adrià va passar de 59 habitants el 1718 a 225 el 1819.

El 1828, aprofitant l'abundància d'aigua a la carretera de la Mina, es va construir una quadra de blanqueig i aprest, que funcionava amb la força de vapor, anomenada Can Pungem, que comptava amb uns 60 obrers.

En aquella època, els conreus més freqüents eren el blat, la civada, la ceba i el cànem,

Les epidèmies de còlera del 1834 i 1865, la de tifus del 1855 i les guerres carlines van provocar una pèrdua de població i una davallada econòmica.

Un fet de gran importància en la vida econòmica de Sant Adrià va ser l'aparició, l'any 1885, de l'ordenament del rec de «Mina y acequia de Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià de Besòs y Badalona», que va permetre un millor aprofitament de les aigües i l'augment de les superfícies de cultiu.

El 1888 s'inaugura la línia de tramvia a vapor de Barcelona a Badalona, que tenia un baixador a Sant Adrià.

Cap al final del segle XIX, en Juli Parellada va comprar les restes de la porta de l'església del convent de la Mare de Déu del Carme, de l'orde mendicant dels Carmelites Calçats de Barcelona (1293-1381). Aquesta església fou destruïda l'any 1835 en una revolta ciutadana. Les restes foren portades a la masia de cal Tondo, a tocar del Besòs, on en Juli sembla que volia edificar una església. Durant més de cent anys restaren en aquest lloc fins que les obres de la ronda Litoral, l'any 1991, els obligaren a deixar l'antiga ubicació i foren traslladades a l'illa que hi ha entre els dos ramals en què es divideix el carrer del Tibidabo, al barri de la Verneda de Sant Adrià. Ara les restes de la porta són conegudes com l'Arc de Sant Adrià.

La gran empenta: 1900-1936

L'any 1900, la població de Sant Adrià arriba als 418 habitants. Es va aprofitant el terreny com a camps de cultius i Sant Adrià esdevé un dels abastadors de fruites i verdures de Barcelona. A la matinada, la filera de carros plens de productes de la terra iniciava el seu camí cap al mercat del Born.

Al mateix temps, la proximitat de Sant Adrià amb Barcelona, la proximitat amb el mar, l'aigua del riu i les seves possibilitats com a col·lector de residus industrials, la facilitat de comunicació —ferrocarril i carretera— i el preu del terreny fan que el poble sigui present en el pensament dels industrials. Així, al començament del segle XX s'estableix, al marge esquerre, la fàbrica de derivats del quitrà Vda. Nicolau e hijos, procedent de Badalona.

Durant la segona dècada comencen a aparèixer noves indústries al marge dret, com ara, Hijos y Nietos de Pedro Baurier (1912, tèxtil), Energía Elèctrica de Catalunya, SA (1912, elèctric), Miquel y Widmar SC (1916, químic), Viuda de J. Llandrich (1913, cartró). En el marge dret s'instal·laren, Compañía de Fluido eléctrico (Catalana de Gas i electricitat, SA; 1915, electricitat), Fomento de Obras y Construciones, SA (1915, incineradores), Almacenes de Obras Públicas (1916, construcció), Servicio de Arenas de Barcelona (1917, construcció), Sociedad General Electrometalúrgica SA («El Carburo», 1918, metal·lúrgia).

L'aparició de noves indústries va comportar la vinguda de nous treballadors, una immigració que havia començat lentament el segle passat i que ara era cada vegada més forta.

Si els primers immigrants no catalans van ser valencians i aragonesos durant la primera dècada, a la segona eren majoritaris els murcians i a partir dels anys vint, els andalusos.

En el procés de creixement industrial no es pot deixar de tenir en compte l'efecte de la Primera Guerra Mundial (1914-1918), en què Espanya es va mantenir neutral, i que va provocar demanda de molts productes, ja que les fàbriques dels països bel·ligerants o bé no funcionaven a ple rendiment o fins i tot van ser destruïdes, fet que va ocasionar un fort creixement econòmic.

Els anys vint apareixen, entre d'altres, les indústries següents: Compañía Española para la Fabricación Mecánica del vidrio (CELO, 1925, vidre), Viñas Goig DASA («la borra», 1924, d'aprofitament de borres), Servicio de arenas de Barcelona (1929, construcció).

El primer quart de segle, s'observa un creixement del sector secundari i l'inici del terciari, amb una mínima infraestructura de sanitat, ensenyament i administració pública. A partir d'aquest moment, el sector primari a poc a poc anirà perdent força.

En l'onada migratòria del decenni 1920-30 van influir molt les obres del metro (Ferrocarril Metropolità) i les de l'Exposició Universal de 1929. Per a molts immigrants Sant Adrià era més barat i no era gaire lluny de Barcelona. D'altra banda, les fàbriques del marge esquerre necessitaven mà d'obra, i això va fer sorgir la urbanització Font i Vinyals, que anava paral·lela al riu i que va ser l'origen de l'actual barri de Sant Joan Baptista. La població, durant aquests anys, va passar de 494 habitants el 1910 a 8.036 el 1936.

El 1928 es va inaugurar el Mercat Municipal, centre del nou eixample de Sant Adrià, que se situava entre el nucli antic i el barri de Sant Joan. L'any següent també va tenir una novetat en el vessant ludicocultural, amb la fundació de l'Ateneu Adrianenc, amb bar i teatre, i on es feien tota mena de festes.

Per contra, el crac econòmic del 1929 va afectar negativament l'economia de Sant Adrià de Besòs, que se'n va ressentir, però poc després va seguir la seva remuntada.

L'any 1933, els adrianencs van anar fins a les vies del ferrocarril a veure com, per primera vegada des de feia 85 anys, un tren s'aturava a Sant Adrià, i no per causa d'una avaria. Sant Adrià ja tenia una petita estació: un baixador, on paraven alguns dels trens de rodalies i on no hi havia cap finestra per comprar els bitllets, que s'havien de demanar i pagar al revisor del tren.

Però Sant Adrià no solament és un poble atractiu per a la indústria. Des de la segona meitat del segle XIX, a la zona de la Mina i de la Cartalana, es van aixecar uns berenadors al voltant de les fonts d'aigua que hi havia (conegudes com a *mines*; d'aquí ve el nom del barri).

La Guerra Civil (1936-1939) i la postguerra

El 7 d'octubre de 1936, l'Ajuntament de Sant Adrià, imbuït per l'ambient laic de l'època, va decidir canviar el nom del poble pel de Pla de Besòs, nom que va quedar registrat en segells i papers oficials i que encara consta en alguna tapa del clavegueram de la ciutat.

Els bombardeigs de l'aviació italiana el 1938, que tenien per objecte atemorir la població i destruir les centrals elèctriques, van motivar la construcció de refugis.

Segons un informe de José Royo, alcalde de Sant Adrià, durant la Guerra Civil es van destruir 36 edificis i 98 van quedar inutilitzats o pendents de grans reparacions, d'un total de 1.206 edificis, fet que representa el 9%.

La instauració de la dictadura no va suposar un temps de pau per a Sant Adrià, ja que un dels seus barris, el Camp de la Bota, era el lloc on a la matinada s'afusellaven els presoners condemnats en judicis sumaríssims. Ben segur que a les orelles d'alguns vells veïns de Sant Adrià encara hi ressonen els trets.

El refugi de la placeta Macià i el monument que hi ha als terrenys del Fòrum són records d'aquells temps horribles, ja que, com diu el poema al peu del monument, «jo vull la pau, però no vull l'oblit».

La dictadura va suposar per a Sant Adrià convertir-se en el contenidor del que no volia Barcelona, i un del seus alcaldes, en Porcioles, va ser el «malson» de Sant Adrià, com ho recorda el contramonument que va dissenyar el poeta Joan Brossa i que es troba a la biblioteca del carrer Ricart.

L'expansió industrial (1940-1975)

L'onada industrialitzadora va portar la creació, el 1955, del polígon industrial Montsolís, al nord-oest del terme municipal, al barri de la Verneda, al costat del polígon d'habitatges, anomenat Via Trajana, a cavall entre Sant Adrià i Barcelona. A l'altra banda del carrer Guipúscoa, a l'antiga carretera de Mataró, davant per davant del Restaurant la Deliciosa (un dels establiments més antics de Sant Adrià, amb gairebé un centenar d'anys d'existència), es va instal·lar, el 1953, una indústria automobilística: la Biscuter, que va fabricar els seus petits cotxes fins l'any 1959. A l'altra banda del riu, el polígon industrial d'El Sot atreïa noves indústries; un espai també limítrof, però ara entre Sant Adrià i Badalona.

Les allaus migratòries d'aquests anys van provocar l'aparició de nous barris: el barri del Besòs (1960-1964) i el de la Mina (1973-75), alhora que es produïa un augment de la població pel seu creixement natural. L'explicació d'aquest moviment migratori cal buscar-la tant en l'evolució industrial de Sant Adrià com en la seva proximitat amb Barcelona i Badalona, que facilitava viure a Sant Adrià i treballar a qualsevol d'aquestes dues ciutats.

Toquem fons i... comença la remuntada (1975-2001)

El procés d'industrialització arriba al punt més àlgid els anys setanta del segle XX, en què hi ha al voltant de 14.000 persones treballant en aquest sector. Entre les empreses de l'època destaquen: FECSA i Hidroelèctrica de Catalunya (energia elèctrica), Tèrmiques del Besòs, Indústries del Besòs (INBESA, metal·lúrgica), Bultaco (Cemoto, motocicletes), Tedhinsa (metal·lúrgica), CELO (vidre), Comercial de Laminats (metal·lúrgia), Productes Bufalo (neteja de calçat), Procolor (Sherwin Williams, pintures)...

A partir del 1975 es produeix una disminució de la migració, i una reducció del creixement vegetatiu.

Durant la dècada dels 80, la deslocalització (empreses que marxen a altres llocs on els sous són més barats) i el tancament de moltes empreses industrials tenen com a conseqüència el retorn d'alguns emigrants a la població d'origen i una pèrdua d'habitants, ja que es produeixen canvis de residència a causa de la pèrdua del lloc de treball.

També a partir d'aquí hi ha un canvi en els sectors del treball, ja que es produeix un augment del sector terciari i, dintre d'aquest, cal remarcar un gran centre comercial, i els polígons industrials es van convertint en centres de distribució, més que de producció.

Tornem a ser lliures: l'hora de la democràcia

A la mort d'en Franco comença un període de canvis polítics que tenen el punt culminant en l'aprovació de la Constitució (1978) i de l'Estatut d'Autonomia (1979).

A nivell municipal es fa palesa una major preocupació per la ciutat i els seus habitants, i els quatre alcaldes que ha tingut la ciutat durant aquest temps, J. M. Vilanova, A. Meseguer, J. Vallés i J. M. Canga, són la representació d'aquesta nova sensibilitat dels polítics per la ciutat, que l'han portat cap a un canvi de fisonomia: s'han tret les fàbriques dels carrers de la ciutat i s'han traslladat als polígons industrials, s'han tret els cotxes de molts carrers, s'ha incrementat la connexió entre els dos marges amb dos nous ponts, s'han creat tres nous parcs (Besòs, Litoral i Ribera)... Però els canvis no sols han estat urbanístics, sinó que també s'ha actuat a nivell de les persones, amb millores en el camp de l'educació, dels serveis socials, culturals, esportius i amb l'impuls de les associacions ciutadanes, si bé és cert que polítics i ciutadans no sempre han estat d'acord i hi ha hagut forts enfrontaments, com els que van ocórrer al barri del Besòs el 25 d'octubre de 1990, a causa d'uns terrenys que l'ajuntament volia per a habitatges i que els veïns reclamaven per a nous equipaments socials.

Una llei que prohibeix l'ús de figures en els escuts fa canviar l'escut de la ciutat, que ara és un quadrat recolzat sobre un dels angles (en termes heràldics se'n diu caironat). En l'escut es poden distingir els elements següents: la *corona de baró*, que representa que el poble era una baronia; l'*enclusa*, que representa la part industrial; i la *faixa onada*, que vol representar el riu Besòs. El fons de l'escut és de color grana.

Cap a una nova ciutat

La construcció de nous habitatges i la rehabilitació urbanística segueix un ritme imparable: al marge dret, la dècada dels noranta, s'hi inaugura el polisportiu del Litoral i s'edifiquen els nous blocs d'habitatges del Coloso al barri de Sant Joan, als terrenys d'INBESA; es remodela el nucli antic i es tallen al trànsit molts carrers i places que queden per a ús dels vianants. Ja al segle XXI, el 2002 comença la construcció de nous blocs on hi havia la fàbrica Bourier, centre que també acull nous serveis socials, com ara una llar d'infectants municipal. I ja es comença a posar sobre la taula el futur de la façana marítima d'aquest marge, amb la propera desaparició de les indústries que encara resten, i, també properament es decidirà el futur de les xemeneies de la Fecsa.

Al marge dret cal destacar la construcció de la ciutat esportiva de l'Espanyol CF, als voltants de Can Serra, la nova plaça sobre l'autopista, i altres millores del barri del Besòs, així com la reconstrucció dels edificis de la Via Trajana afectats per l'aluminosi.

El Fòrum, un nou impuls a la ciutat

Molts de vosaltres segur que heu sentit a parlar del Fòrum, heu anat al port de Sant Adrià i heu vist aquest gran edifici triangular de color blau. Doncs bé, aquest és el lloc on es va celebrar el Fòrum Universal de les Cultures Barcelona 2004, un esdeveniment que tenia per objecte la renovació del pensament a partir de tres grans eixos: Desenvolupament sostenible: trobar formes de creixement que respectin el creixement natural; Diversitat cultural: el coneixement d'altres cultures com a base essencial per construir un diàleg entre els pobles; i les Consideracions de la Pau: la pau no és només l'absència de guerra, sinó que també cal que hi sigui la justícia social, la protecció dels drets humans i el respecte entre les cultures.

El Fòrum es va instal·lar a cavall del terme de Barcelona i Sant Adrià, fet que va suposar tota una transformació d'aquesta façana marítima, a la qual es va incorporar un nou port, el port del Fòrum o port de Sant Adrià, ja que es troba dins del nostre terme. Com va dir l'alcalde J. M. Canga en la inauguració: «...qui hagués visitat aquest lloc on ens trobem avui temps endarrere, mai hauria cregut que aquí es pogués desenvolupar una nova àrea de centralitat que ha dignificat tota la zona. Però el Fòrum no és el final de res, és l'inici esperançador d'una nova manera d'entendre les relacions humanes entre els pobles, la societat i el món».

I és que a partir d'aquella reforma va començar una nova urbanització de la zona, que tres anys després encara segueix en marxa: han desaparegut velles fàbriques i magatzems i ara hi s'aixequen nous edificis.

Per altra banda, als inicis de la gestació del Fòrum, l'1 de setembre de 2000, es va constituir el Consorci del Barri de la Mina, que volia donar resposta a la voluntat de diverses institucions (Generalitat de Catalunya, Ajuntaments de Sant Adrià de Besòs i de Barcelona i Diputació de Barcelona) d'assolir, en un període de 10 anys, una millora substancial al barri de la Mina. Un canvi que s'ha de fer evident en la millora de les seves condicions socials, educatives, cíviques, de seguretat, d'urbanització, de lluita contra l'exclusió social, de desenvolupament de la vida comunitària, de la vida associativa. En el vessant ur-

banístic ja es poden veure els nous edificis de la comissaria dels Mossos d'Esquadra, els nous edificis del CEIP Mediterrània i de l'IES Fòrum 2004, una part de la nova rambla que portarà el barri fins la mar i, de dia en dia, nous canvis que ens donen una nova visió d'aquest barri, conjuntament amb els canvis socials, de seguretat..., que no són tan visibles com els urbanístics, però que podem considerar fins i tot més importants, ja que afecten més profundament les persones que hi viuen.

El riu no s'ha lliurat d'aquesta febre urbanitzadora i ara s'ha recuperat per a la ciutat el seu llit, com a nou passeig i zona esportiva. Però cal no oblidar que en aquests terrenys de Neptú (deu romà de les aigües) no hi pot haver res que obstaculitzi la circulació de les aigües i el llit del riu s'ha de mantenir sempre net.

El darrer tram del riu quedarà en un estat més natural per servir de refugi a la fauna de la zona, en especial a les aus migratòries que cerquen en els deltes una àrea de descans per als seus recorreguts anuals.

La nova urbanització de la Catalana ja està a punt, i aquesta serà la primera a portar-se a terme de manera seriosa, ja que totes les anteriors (inclòs el Pla Maymó) es van quedar en poc més que projectes.

Sant Adrià segueix i ha seguir endavant amb totes les il·lusions, per fer front a nous reptes, sense dir no a cap possibilitat. El futur museu d'Història de la Immigració i l'actual Centre de Documentació ja apunten a un dels reptes de la societat adriana: la integració del nous ciutadans. Però, com es va veure en aquella primera exposició sobre Can Bauvier, Sant Adrià en sap molt, d'acollir i integrar.

Immigració, nous tambors d'annexió, vells i nous problemes, velles i noves solucions: Sant Adrià és viu, Sant Adrià té futur.